2. Кобцев Д. А. Інтегроване навчання на уроках української мови: англійська мова, російська мова, українська література, зарубіжна література, історія України, етика. – Х.: Вид. група «Основа», 2010. – 299 с.

3. Освітні технології: Навчально-методичний посібник / О. М. Пєхота, А. З. Кіктенко. – К.: Вид. А.С.К., 2002. – 252 с.

4. Пометун О., Пироженко Л. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Наук.-метод. посібник. – К.: Вид. А.С.К., 2004. – 192 с.

5. Пометун О. Сучасний урок. Інтегративні технології навчання / О. Пометун, Л. Пироженко. – К., 2004.

Поздрань Ю.В.
аспірант,
Інститут української мови
Національної академії наук України

МАТЕРІАЛИ ПОЛЬОВИХ ЗАПИСІВ ЯК ОДНЕ З ДЖЕРЕЛ «РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО СЛОВНИКА» ЗА РЕДАКЦІЄЮ А.Ю. КРИМСЬКОГО ТА С.О. ЄФРЕМОВА

Важливим досягненням української перекладної лексикографії 20-х років ХХ ст. став «Російсько-український словник» за редакцією А. Ю. Кримського та С. О. Єфремова (далі – РУС), який більшість сучасних українських лінгвістів визнають одним із найкращих словників ХХ ст. Джерельна база РУСа представлена авторитетними працями різних стилів і жанрів, матеріалами польових записів та кращими зразками усної народної творчості, що об'єктивно відображали тодішній стан розвитку української літературної мови.

Опису джерельної бази РУСа у критичних розвідках приділено недостатньо уваги. Зокрема Л. С. Паламарчук [6] та П. Й. Горецький [3] відзначають, що для укладання української частини реєстру словника найповніше було використано українську класичну літературу та фольклорно-етнографічні джерела. Б. К. Галас заналізував записи, зроблені А. Ю. Кримським на Звенигородщині, як одне з основних джерел РУСа [2].

Актуальність нашого дослідження зумовлена необхідністю встановлення відповідності джерельної бази словника його дескриптивній нормативності через залучення до української частини реєстру лексики, яка функціонувала на території всієї тогочасної України.

Матеріали польових записів за кількістю цитування у РУСі перебувають на другому місці – 15,15% (5319 покликань) (порівняймо з покликаннями на художню літературу: 66,5%)* (*Підрахунки здійснено на основі приступних трьох томів РУСа (четвертий, як відомо, було знищено ще на етапі видання у 30-х роках ХХ ст.)). Таку тенденцію спостерігаємо й у «Словарі української мови» за редакцією Б. Д. Грінченка (далі – СлГр), оскільки автор вважав, що слова, записані «від народу», також дуже цінні, але вони посідають друге

місце після лексики з друкованих видань, адже дають лише один випадок вживання слова і не можуть бути перевірені чи доповнені іншими джерелами, також можливо, що збирач народних висловів зрозумів не основне значення слова, а побіжне [СлГр, с. 22].

За даними наших досліджень та інформацією списку скорочень авторів, джерел та місцевостей РУСа, матеріали польових записів були зібрані на таких територіях: Звенигородщина (1413 покликань – 26,56%), Київщина (1012 – 19,02%), Борзенщина (205 – 3,85%), Брацлавщина (198 – 3,72%), Богодухівщина (193 – 3,62%), Липовеччина (175 – 3,29%), Полтавщина (163 – 3,06%), Канівщина (130 – 2,44%), Новоград-Волинський повіт (Звягельщина) (99 – 1,86%), Лубенщина (89 – 1,67%) та інших 68 територіях (порядок джерел подано за кількістю цитувань). Усього 78 номінацій.

У тексті словника ми виявили певну кількість незадекларованих у списку скорочень назв місцевостей. Для їх встановлення звернулися до списку скорочень СлГр й здійснили пошук у пошукових системах мережі Інтернет. Таким чином, нам вдалося встановити такі назви місцевостей:

Скорочення в РУСі	Скорочення в СлГр	Вірогідна територія збору записів	Кількість покликань у РУСі (%)
Волинь		Волинська губернія	0,3
Галич., Галичина	*Галиц. (Галиція)*	Галичина	0,03
Дінщина	*Донск. об. (донская область)*	Область Війська Донського	0,01
Запоріжжя		Олександрівський повіт Катеринославської губернії	0,03
Ковельщ., Ков. п.		Ковельський повіт Волинської губернії	0,03
Кубань		Кубанська область	0,01
Літин. п.		Літинський повіт Подільської губернії	0,01
Любеч.		Чернігівська губернія	0,01
Львів		Львівський повіт Львівського воєводства	0,09
Мозирщ.		Мінська губернія	0,01
Новг.-Сів.		Новгород-Сіверський повіт Чернігівської губернії	0,01
Павлогр., Павл. п., Павлогр. п.	*Павлогр. у. (Павлоградскій уѣздъ)*	Павлоградський повіт Катеринославської губернії	0,15
Прил. п., Прилуцьк. п.		Прилуцький повіт Полтавської губернії	0,09

Стародуб., Старод. п.		Стародубський повіт Чернігівської губернії	0,03
Угор.	*Угор. (Угорщина)*	Угорщина	0,03

Під час детальнішого розгляду польових записів, зроблених на різних територіях, виявляємо, що найбільшу кількість лексичного матеріалу було зібрано на території Звенирогодщини – 1413 покликань. Укладачі РУСа у передмові відзначають, що «з народніх записів на першому місці треба згадати збірку Голови Комісії акад. А. Е. Кримського з словами, протягом багатьох років записуваними в Шевченківському повіті на Звиногородщині» [РУС, том 1, с. VII]. Як стверджує Б. К. Галас, зміст «Українсько-російського словника, зібраного з народніх уст у Звиногородщині (Київщина)» А. Ю. Кримським представлений в РУСі на 35,5%, «при цьому варто мати на увазі, що саму процедуру включення матеріалів із Звенигородщини до РУС УАН забезпечував не А. Кримський, та й загальне редагування, за умов політичного переслідування, лягло значною мірою не на нього. Є відомості, що значну роботу з підготовки кінцевої версії словника виконав В. Ганцов» [7, с. 32-34], якому, як і іншим членам редколегії, доводилося враховувати нові тенденції нормалізації української літературної мови. Користь для РУС УАН словникових матеріалів, зафіксованих А. Кримським на Звенигородщині, незаперечна» [2, с. 31].

Цінність матеріалу, зібраного А. Ю. Кримським на Звенигородщині відзначав свого часу й А. В. Ніковський у «Вступному слові» до доповненго перевидання словника української мови за редакцією Б. Д. Грінченка: «Найщасливішим придбанням для себе редакція вважає збірку записів акад. А. Кримського, ведених на Звинагородщині, себ-то на батьківщині Т. Шевченка, себ-то в околиці, що найглибшим чином залягла в основу нашої літературної мови і скількома нападами в мові пізніших письменників (Нечуя-Левицького, Кримського) додавала нові багацтва з своїх невсихущих джерел, зміцняючи своє право на честь зватися основою нашої літературної мови» [5, с. 13].

Укладачі дуже ретельно ставилися до відбору лексики для української частини реєстру і залучили матеріал, зібраний на території сучасних Вінницької, Волинської, Дніпропетровської, Донецької, Житомирської, Запорізької, Івано-Франківської, Київської, Кіровоградської, Луганської, Львівської, Одеської, Полтавської, Рівненської, Сумської, Тернопільської, Харківської, Херсонської, Хмельницької, Черкаської, Чернігівської областей, на певних територіях сучасної Російської Федерації, Білорусі та Угорщини, які вважаються етнічними українськими землями і на початку ХХ ст. входили до складу України, а саме «до складу 9 губерній: Волинської, Катеринославської, Київської, Подільської, Полтавської, Таврійської, Харківської, Херсонської, Чернігівської, а також, частково, до Бессарабської, Воронезької, Курської, Мінської, Холмської губерній та Кубанської області і Області Війська Донського« [1]. За інформацією передмови РУСа «чимало таких записів, пороблених в різних місцях України, подали до Комісії її співробітники-кореспонденти, а також сами члени і постійні співробітники

Комісії, що робили їх підчас своїх літніх командируваннів» [РУС, Том 1, с. VII]. Такий матеріал подали: «Є. Волошин (Київщина), Вс. Ганцов (Козельський повіт), академик А. Кримський (м. Київ і Звиногородщина), І. Оппоків (Липовецький повіт), В. П. Тутківський (Лубенський повіт), Шемет (Полтавщина), а з матеріялів, що поступили до Комісії давніше, скористовано лексичні записи Б. Кристаловського (Кролевецький повіт)» [4, с. 304].

Таким чином, ми встановили, що укладачі РУСа були послідовними у своїх поглядах на шляхи розвитку української літературної мови, залучаючи до української частини словника лексичний матеріал, зібраний на території усієї тогочасної України, не обмежуючись лише певними конкретними регіонами. Джерельна база словника відбиває його дескриптивний характер, оскільки саме у матеріалах польових записів відображено повноцінне функціонування живої української літературної мови.

Список використаних джерел:

1. Верменич Я. В. Адміністративно-територіальний устрій українських земель [Електронний ресурс] / Я. В. Верменич // Енциклопедія історії України: Т. 1: А–В / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. – К.: В-во «Наукова думка», 2003. – 688 с.: іл. – Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin= Administratyvny_podil

2. Галас Б. К. Важливі вияви лексикографічного досвіду А. Кримського / Б. К. Галас // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства. – 2014. – Вип. 19. – С. 28-35.

3. Горецький П. Й. Історія української лексикографії / П. Й. Горецький. – К.: Видавництво академії наук Української РСР, 1963. – 243 с.

4. Звідомлення Першого (Історично-Філологічного) Відділу за 1923-й рік // Записки історично-філологічного відділу / За головним редагуванням акад. Агатангела Кримського. – Книга IV (1923). – К.: Друкарня Всеукраїнської Академії Наук, 1923. – С. 294-353.

5. Ніковський А. В. Вступне слово / А. В. Ніковський // Словник української мови / Зібрала редакція журнала «Киевская Старина». Упорядкував з додатком власного матеріялу Борис Грінченко. – 3-є видання, виправлене й доповнене, за редакцією акад. Сергія Єфремова та Андрія Ніковського. – Т. 1: А – Ґ.–К.: В-во «Горно», 1927. – С. V-XV.

6. Паламарчук Л. С. Українська радянська лексикографія (Питання історії, теорії та практики) / Л. С. Паламарчук. – К.: «Наукова думка», 1978. – 203 с.

7. Шевельов Ю. В. Всеволод Ганцов // Портрети українських мовознавців. – К.: Вид. дім «КМ Академія», 2002. – С. 32-56.